

Godsdienst
HUBR

GEREFORMEERDE GEMEENTE
TE YERSEKE

1880-1980

Gods trouw herdacht

*„Dit zal ik mij ter harte nemen,
daarom zal ik hopen ;
Het zijn de goedertierenheden des
HEEREN, dat wij niet vernield zijn,
dat Zijn barmhartigheden geen einde
hebben ;
Zij zijn alle morgen nieuw, Uw trouw
is groot”.*

Klaagliederen van Jeremia 3 vers 21 t/m 23

door

I. HUBREGTSE

Gedrukt bij drukkerij van Velzen B.V. - Krabbendijke

UITGAVE
GEREFORMEERDE GEMEENTE TE YERSEKE

Ten geleide

Ter gelegenheid van het honderd-jarig bestaan der Gereformeerde Gemeente te Yerseke besloot de kerkeraad een gedenkboek uit te geven.

Broeder I. Hubregtse was bereid op verzoek van de kerkeraad de historische gegevens te verzamelen en dit boekwerk te schrijven en te verzorgen. Veel heeft hij daarvoor moeten onderzoeken en het past dan ook hem daarvoor een woord van dank toe te brengen. Wij behoeven verder op de gebeurtenissen, het wel en wee van de gemeente in deze honderd jaar hier niet in te gaan, omdat op een nauwkeurige wijze dit alles is beschreven.

Onze wens is, dat het bij de leden en doopleden onzer gemeente, en bij alle andere belangstellenden, een goede ontvangst mag hebben tot in de late nageslachten. Dat het zijn moge gelijk geschreven staat in Psalm 78 : „Opdat het navolgende geslacht die weten zou, de kinderen die geboren zouden worden ; en zouden opstaan en vertellen ze hunne kinderen ; en dat zij hun hoop op God zouden stellen en Gods daden niet zouden vergeten, maar Zijn geboden bewaren”.

Dat de Heere het lezen van dit boek stellen mocht tot een eeuwige zegen is onze wens en bede.

Yerseke, augustus 1981.

Ds. Chr. van der Poel.

Aan de lezer

Het was met grote schuchterheid, dat wij het verzoek van de kerkeraad om de historie van onze gemeente te beschrijven, hebben aanvaard.

Nu bieden wij het door ons opgediepte stukje geschiedenis aan in het besef, dat het in meerdere opzichten niet feilloos zal zijn.

Desondanks hebben wij de er aan bestede arbeid met lust en vermaak mogen verrichten. Wij geloven, dat de Heere ons daarin wilde helpen.

Eén van de oorzaken dat de verschijning zo lang op zich heeft laten wachten, is, dat wij gegevens hebben achterhaald, waardoor het reeds door ons opgetekende zo ingrijpend gewijzigd moest worden, dat wij opnieuw moesten beginnen.

Onder het lezen zal men nog al eens woorden en passages aantreffen, die tussen aanhalingstekens zijn geplaatst. Dan worden hier aanduidingen en bijbelteksten mee bedoeld, of het zijn uitspraken die uit notulen zijn overgenomen.

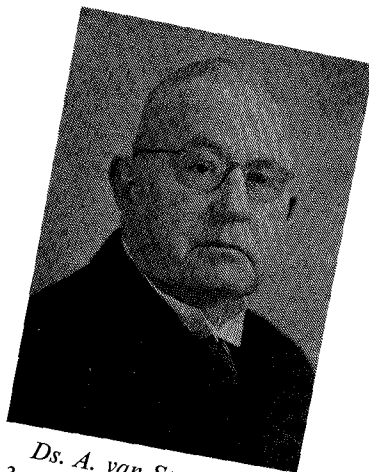
Verschillende vrienden hebben ons waardevolle inlichtingen, foto's en aanwijzingen verschaft. Hiervoor zijn wij hen zeer erkentelijk. Inzonderheid dhr. P. van Vijven, die zo welwillend is geweest het werkje te corrigeren.

Wij hebben getracht zo volledig mogelijk te zijn. Ondanks het gebrekkige, willen wij het de welwillende aandacht van de lezer aanbevelen, hopende dat er nog enige stichting in gevonden moge worden.

De schrijver.

Ds. G. H. Kersten
3 nov. 1912 - 11 mei 1926

Ds. A. van Stuyvenberg
3 april 1940 - 14 sept. 1948

Ds. F. J. Dieleman
19 april 1951 - 7 febr. 1955

Ds. P. Honkoop
23 mei 1956 - 23 juni 1963

Zij dienden in het verleden de gemeente

Oorsprong : 1834

Het protestants kerkelijk leven zoals wij dat heden in zijn verscheidenheid kennen, is terug te brengen tot het jaar 1834. Toen werd immers de zgn. „Afscheiding” met haar voorgeschiedenis van allerlei verwickelingen in de Nederlands Hervormde Kerk een feit.

Ds. H. de Cock te Ulrum gaf daartoe de eerste stoot door het uitgeven van een brochure getiteld : „Verdediging van de ware Gereformeerde leer, of de schaapskooi Christi aangetast door twee wolven”. Met de wolven bedoelde hij voornamelijk twee zich tegen hem stellende leraars.

Over de ingrijpende gebeurtenis der Afscheiding is al heel wat geschreven. Het is dan ook niet de bedoeling om in verband met het ontstaan van onze gemeente, die honderd jaar geleden (1880) zelfstandig werd, de hieraan voorafgaande historie op de voet te volgen. Toch kunnen wij het niet ontgaan om enkele grepen in de geschiedenis te doen, die voor het bestaan der gemeente tot op heden, van betekenis zijn geweest. Zoveel mogelijk zullen wij trachten ons te bepalen bij wat zich als gevolg van de Afscheiding in Zeeland afspeelde.

Zeeland en de „Afscheiding”

Het ontstane konflikt in de Staatskerk spitste zich in 1834 toe door het afzetten als predikant van de reeds genoemde ds. de Cock in dat jaar. Hij ging evenwel door met prediken, en vooral ook met het dopen der kinderen van degenen, die hem aanhingen. De kansels ontzegd, traden hij en de andere predikanten die hem gevolgd waren, op in alle mogelijke hen ter beschikking gestelde gebouwen. In landbouwschuren, woningen, werkplaatsen e.d. werden godsdiensttoefeningen gehouden.

De Nederlands Hervormde kerkleiding heeft zich in 1835 tot de regering gewend met het verzoek deze samenkomsten, desnoods met geweld, te verhinderen. Helaas heeft de overheid hierin bewilligd. Scherpe maatregelen werden tegen de afgescheidenen genomen, die weldra het karakter van vervolging kregen. Inkwartiering van ruwe soldaten, geldboetes en zelfs gevangenisstraffen werden opgelegd. Molestatie en vernieling door publiek gepeupel werden oogluikend toegelaten. Dit alles had echter niet het gewenste resultaat en kon niet verhinderen, dat de Afscheiding zich uitbreidde.

In Zeeland was het de nog jonge, maar spoedig bekend geworden ds. H. J. Budding, die met aandacht de ontwikkeling dezer zaken volgde. De hem ter ore komende verdrukking der afgescheidenen vervulde hem met afschuw en verontwaardiging. Zijn bewogenheid over hen bleef niet verborgen, maar dat had niet de instemming van een groot deel van zijn kerkeraad en gemeente. Toch zou hij de zijde der afgescheidenen kiezen.

Op 14 december 1834 was hij op 24-jarige leeftijd als kandidaat in de Walcherse gemeente Biggekerke als predikant bevestigd. Lang zou de band met zijn eerste gemeente evenwel niet duren. Reeds op 1 april 1836 deelde hij het classicaal bestuur mee zich niet langer gebonden te achten aan het Nederlands Hervormde Kerkgenootschap en haar reglementen. Hij stelde zijn kerkeraad hiervan op de hoogte, en gaf te kennen, dat hij zich als wettig leraar van Biggekerke verbonden bleef gevoelen. Maar dan wel met hen, die met hem de belijdenis en ordeningen der Gereformeerde kerk van Jezus Christus wensten vast te houden. Kennelijk doelde hij hier op het door de afgescheidenen ingenomen standpunt.

Hierna ging hij op reis en zocht contact met afgescheiden leraars. Hij had een ontmoeting met ds. Brummelkamp en ds. Scholte. Zonder overleg met zijn kerkeraad en zonder orde op zaken te stellen in zijn gemeente, trad hij met de afgescheidenen in kerkelijke gemeenschap. Nadat zij hem onder hen als leraar hadden erkend, verlengde hij zijn reis en trad ondertussen op in verschillende hunner gemeenten. Naar verwacht kon worden, werd hij bij zijn terugkeer niet door allen onverdeeld welkom geheten.

Hij hoopte in deze positie, met de gemeente Biggekerke achter

zich, het werk der Afscheiding in Zeeland te bevorderen, maar dit zou op deze wijze niet verwezenlijkt worden. Het grootste gedeelte van zijn kerkeraad oordeelde, dat hij zich niet alleen buiten de Nederlands Hervormde Kerk had gezet, maar door deze handelwijze zich ook als predikant van zijn gemeente had losgemaakt. Dat kon niet geloofwaardig worden, en op de door hem ingeslagen weg wilden zij hem niet volgen. Ds. Budding was zodoende zijn gemeente kwijt.

Een kleine groep vrienden, waaronder enkele invloedrijke personen, bleven hem trouw. Met hen wierp hij zich in ons gewest op als een vurig voorvechter der Afscheiding. Vol ijver begon hij het Zeeuwse land door te trekken en predikte, evenals ds. de Cock, in allerlei onderkomens, soms ook wel in de open lucht. Hij wist veel aanhangers achter zich te krijgen, en in korte tijd ontstonden hier en daar gemeenten.

Daardoor stelde hij zich met zijn volgelingen bloot aan de reeds geschetste strafbepalingen der overheid. Maar ondanks, dat de gevangenisdeuren ook voor hem opengingen, wenste hij Gode meer gehoorzaam te zijn dan de mensen. Onvermoeid zette hij zijn prediktochten onder de Zeeuwen voort, en waar hij kwam, belegde en leidde hij vergaderingen en stichtte gemeenten. Hij verwierf vanwege zijn doorzettingsvermogen zelfs de naam van „vader der Afscheiding in Zeeland”. Later zou echter blijken welk een onhandelbaar en onevenwichtig mens hij was.

Voorals Zuid-Beveland was een door hem geliefkoosde omgeving, waar hij in het stadje Goes spoedig een voor die tijd grote gemeente wist te stichten. Vandaaruit ontplooidde hij zijn vele activiteiten, waarvoor hij in de omliggende plaatsen een vruchtbare voedingsbodem vond. Op vele plaatsen immers waren er verontrusten, die zich niet meer in de Nederlands Hervormde Kerk thuis voelden.

Zulken bevonden zich ook te Kruiningen en Krabbendijke. Op verzoek van enkele lieden, die de zaak der Afscheiding waren toegedaan, kwam hij ook in laatstgenoemde plaats. Daar ging hij voor in de werkplaats van een zekere Adriaan Kant Kasse, die daar het beroep van wagenmaker uitoefende. Vrij spoedig was ook daar een gemeente gesticht en een kerkeraad bevestigd. Ons kerkelijk jaarboek geeft het jaar 1836 aan.

Er is sprake van, dat een jaar later deze gemeente reeds een ledental van ongeveer honderd telde. In deze jonge en snel groeiende gemeenten zag men de noodzaak om onderling meer geordend te gaan samenleven.

Budding ging voortvarend te werk, en onder zijn leiding werd op 8 februari 1837 te Middelburg een provinciale vergadering gehouden. Daar werd besloten om ds. Budding te beroepen als herder en leraar der Zeeuwse gemeenten. Hij nam dit beroep aan, waardoor hij onder de afgescheidenen een enigszins aparte positie innam.

Ondanks de vervolging, die alleen maar dichter bij elkander bracht, breidde het aantal gemeenten der Afscheiding in ons land zich uit. Toch zouden de vrede en saamhorigheid niet van lange duur zijn. Want toen de regering zag, dat haar optreden tegen hen niet hielp, sloeg zij een andere weg in.

Bemerkende, dat velen in het land hun misnoegen uitspraken over de ongehoorde bemoeienissen van de overheid, wilde zij de handen vrij krijgen. Daartoe vaardigde Koning Willem I in 1836 een besluit van „Vrijheidsaanvraag voor de Afscheidenen” uit. Tot nu toe was het verboden om met meer dan twintig personen tegelijk samenkomsten te houden. Overtreding van dit gebod werd streng gestraft, waarbij het niet zelden voorkwam, dat deze bijeenkomsten op wrede wijze werden verstoord en verhinderd. Thans werd het hen mogelijk gemaakt, door het aanvragen van „vrijheid” bij de regering, onbepert godsdienstoefening te houden. Men verkreeg daarbij rechtszekerheid onder voorwaarde, dat werd afgezien van alle aanspraken op de goederen en de naam der Nederlands Hervormde Kerk. Ook mocht er nimmer een beroep gedaan worden op de schatkist voor onderhoud van kerk en armen, of welk ander doel dan ook.

Deze zaak is onder de afgescheidenen een groot twistpunt geworden. Ten aanzien van het aanvragen van de genoemde vrijheid waren er vóór- en tegenstanders. Sommigen wilden de geboden mogelijkheid, om van onder het juk der dwingelandij te geraken, aangrijpen. Anderen daarentegen oordeelden, dat het tot oneer van de Koning der Kerk was om zulk een knieval te doen voor een aards vorst.

Ds. H. J. Scholte is de eerste geweest, die tot de vrijheidsaanvraag

overging. Meerdere volgden, met als gevolg, dat er, helaas, opnieuw een scheiding kwam. Hierdoor ontstonden de zgn. „Christelijk Afscheiden Gemeenten”.

De deining rondom de vrijheidsaanvraag was ook spoedig tot in Zeeland doorgedrongen. Velen vroegen zich af, welke invloed dit zou hebben op de leider der Zeeuwse gemeenten, ds. Budding. Hij behoorde echter tot de tegenstanders, en bleef liever druk en smaad lijden dan voortaan verder te leven met een onrechtmatig verkregen vrede. Toen hij dan ook bemerkte, dat er onder de Zeeuwen eveneens vóórstanders der „vrijheid” waren, stelde hij zich fel tegen hen op.

Met de leuzen : „Geen afstand van rechten en goederen, die ons toebehoren”, en : „Geen nieuwe naam voor de zonen des kruises”, trok hij opnieuw Zeeland door. Nu, om zijn gemeenten te bewegen de vrijheidsaanvraag af te wijzen.

Het zou nu blijken, dat hij in zulke zaken de man niet was om tactisch te handelen. Hij dreef de zaak op de spits en dulde geen tegenspraak. Zelfs ging hij zo ver, dat hij de gemeenten een ultimatum stelde, waarin hij eiste, dat ze hem in zijn leiding, (Gods weg naar hij meende), zouden volgen. Met meer andere gemeenten bleek ook Krabbendijke hem onvoorwaardelijk trouw te willen blijven.

Maar de verdeeldheid bleef, en Budding, die meer ergernis toonde dan leed, wist van geen toegeven. Enkele gemeenten vroegen toch de vrijheid aan en, gelijk in andere plaatsen buiten ons gewest, voerden zij bovendien de „nieuwe” psalmberijming van 1773 in. Intussen zat ds. Budding vanaf 18 juni 1838 tot 15 januari 1839 te Middelburg gevangen. Toen hij uit de gevangenis ontslagen was, stond zijn besluit vaster dan ooit. Hij zou niet langer kerkelijk samenleven met hen, die vrijheid hadden aangevraagd en, zoals hij hen noemde, verwerpers waren van Datheens psalmen.

Op een provinciale vergadering, gehouden te Middelburg op 30 januari 1839, deelde hij zijn besluit mee. Toen bleek ook, dat de meerderheid hem tegen was, (waarschijnlijk ook vanwege zijn eigenzinnig optreden). Voor aller ogen verscheurde Budding zijn beroepsbrief van „herder en leraar van de Zeeuwse gemeenten”. Dit veroorzaakte grote ontsteltenis onder degenen, die hem trouw waren gebleven. Verschillende keren is getracht hem tot andere

gedachten te brengen, maar het mocht evenwel niet baten. Nog geen drie jaar heeft ds. Budding de afgescheiden gemeenten in Zeeland gediend. Op de hier vermelde wijze raakte hij ook van dit kerkgenootschap los. In verdeeldheid, zij het dan niet in zaken die de leer betroffen, liet hij zijn kudde achter. Hij verliet Zeeland en ving een zwerftocht aan door het gehele land.

Hij had veel bijzondere eigenaardigheden. Zijn wispelturig karakter kenmerkte zich door enerzijds onverzettelikheden en anderzijds veranderlijkheid. Dat is ook gebleken, want enkele jaren nadien had hij zijn bezwaren tegen het aanvragen van vrijheid en het zingen der nieuwe psalmberijming laten vallen. Hij stond toen als predikant in de „Christelijk Afgescheiden Gemeente” te Groningen. Ook daar kon hij het niet houden en vertrok op 1 augustus 1848 naar Amerika. Zijn verblijf aldaar is evenmin van lange duur geweest.

Teruggekeerd in ons land brak hij met de afgescheidenen en kwam na veel omzwervingen uiteindelijk weer als leraar in zijn oude gemeente Goes terecht. Helaas raakte hij het spoor steeds meer bijster, en verwierp in zijn later leven de belijdenis der Goddelijke Drie-eenheid.

Eenmaal droeg een Samuël leed over Saul. Er zullen er zeker geweest zijn, die evenzo over Budding leed gedragen hebben. De Heere wilde hem gebruiken om in Zeeland een deel van ons volk onder de waarheid te brengen en te houden. Dat is een stukje historie, dat tot op heden onder ons zijn waarde nog heeft mogen behouden.

Toch zou hij de man niet zijn om het verband der gemeenten waartoe wij behoren, die gestalte te geven, zoals die naderhand verkregen werd. Hoewel wij in het vervolg van ons verhaal de persoon van ds. Budding nog wel eens zullen tegenkomen, laten wij hem thans los. Daarmee zijn wij genaderd tot het tijdstip van de geboorte der Gereformeerde Gemeente te Yerseke.

Om daar iets van te vermelden, is het echter nodig enkele andere facetten der kerkhistorie uit hetzelfde tijdperk te memoreren. Zij vormen een niet weg te denken schakel tussen het reeds verhaalde en het bestaan van onze gemeente.

Niet minder ingrijpend

Bij de ontwikkeling in Zeeland als gevolg van de „Afscheiding”, gaan onze gedachten allereerst terug naar de in 1836 gestichte gemeente te Krabbendijke. Wij hebben gezien, dat deze gemeente in het ontstane konflikt onder de afgescheidenen staande bleef.

Ook de gemeente Kruiningen stond bijna in zijn geheel achter de meerderheid op de verdeelde en roerige vergadering te Middelburg van 30 januari 1839. Met Krabbendijke was dat niet het geval. Zij maakte zich met haar leraar zonder aarzelen los van de provinciale vergadering en daarmee ook van het kerkverband der „Afscheiding”. In tegenstelling met degenen, die de vrijheid hadden aangevraagd, noemde men zich van nu af „Oud Gereformeerd”.

Maar nu hun leraar ds. Budding ook de hem trouw gebleven gemeenten in de steek liet, kwamen deze in moeilijkheden. Om bij Zeeland te blijven: ook hier ontstond het kerkverband der „Christelijk Afgescheiden Gemeenten”. Toch schijnen er groepjes geweest te zijn, die zich daarbij niet aansloten, maar nadien zijn opgegaan in één of ander kerkgenootschap.

Maar om tot het doel van ons geschiedverhaal te geraken, zullen wij ons gaan bepalen bij het verloop der gebeurtenissen in de zich nu noemende „Oud Gereformeerde Gemeente” te Krabbendijke. Na al hetgeen zich in korte tijd had afgespeeld, verkeerde deze gemeente thans in een moeilijke situatie. Met de zaak der „vrijheid” was men niet verenigd, en tevens wenste zij vast te houden aan de psalmberijming van Datheen.

Maar een andere, niet minder ingrijpende gebeurtenis, had zich inmiddels op het kerkelijk erf in ons vaderland voltrokken. Deze zou véer strekkende gevolgen hebben en met name ook voor Krabbendijke bepalend zijn. Hoewel plaatshebbend in hetzelfde tijdperk als de Afscheiding, stond dit gebeuren daar echter geheel los van. Het is de onder ons wel bekende geschiedenis betreffende ds. L. G. C. Ledeboer te Benthuizen.

Met hem moeten wij tevens de namen noemen van enkele personen, die in ons kerkelijk leven, vooral in Zeeland, een belangrijke plaats hebben ingenomen. Is het optreden van ds. Ledeboer voor ons van veel betekenis geweest, dat van hen niet minder. Doelend op de schakel in ons tot op heden bestaand kerkelijk leven, zullen wij in volgorde van leeftijd hieronder hun namen melden :

Ds. L. G. C. Ledeboer (1808-1863) Benthuisen.

Ds. H. J. Budding (1810-1870) Biggekerke, Goes en andere gemeenten.

Ds. P. van Dijke (1812-1883) Sint Philipsland en andere gemeenten.

Ds. D. Bakker (1821-1885) 's-Gravenpolder en andere gemeenten.

Zoals te zien is, hebben zij in dezelfde periode geleefd, en het is bekend, dat zij alle vier kennis aan elkaar gehad hebben. Er is van elk hunner een levensschets in druk verschenen. Dat weerhoudt ons om uitvoerig bij hun activiteiten en wederwaardigheden stil te staan.

Alleen is ds. Budding om de vermelde redenen nog al voor het voetlicht gekomen. In hoeverre hij kennis gemaakt heeft met ds. Ledeboer, en in welke verhouding zij tot elkaar stonden, weten wij niet. In gevonden aantekeningen lazen wij echter de niet onbelangrijke mededeling, dat door zijn toedoen ds. Ledeboer met de gemeente Krabbendijke in contact gekomen is.

De strijd, waarin ds. Ledeboer gewikkeld werd, had veel overeenkomst met het wedervaren van ds. de Cock, waardoor destijds de Afscheiding was ontstaan. Deze bezocht dan ook de Benthuisense predikant met als doel hem aan zijn zijde te krijgen. Het kwam echter niet tot een samengaan, waarvan de oorzaak voor ds. Ledeboer de vrijheidsaanvraag was en zijn liefde voor de psalmen van Datheen.

Ondanks de kennismaking met ds. Budding is er ook van een gezamenlijk optrekken met deze niets te bespeuren. Het enige positieve voor ons is, dat ds. Ledeboer door hem kennis aan Krabbendijke kreeg. Na zijn uitwerping uit de Nederlands Hervormde Kerk ondernam laatstgenoemde vele reizen, waardoor hij

spoedig een niet gering aantal volgelingen achter zich had. Een zelfde beeld, waar wij reeds eerder gewag van hebben gemaakt, vertoonde zich ook nu, nl. het stichten van gemeenten. Het gevolg was, dat hij dezelfde verdrukking moest ondergaan als weleer de afgescheidenen.

Op één zijner reizen, waarbij hij Zeeland bezocht, ontmoette hij Pieter van Dijke uit het plaatsje Sint Philipsland. Deze door God krachtadig bekeerde man trad sinds enkele jaren als oefenaar op in zijn geboorteplaats en omgeving. Tussen hen ontstond een onverbreekelijke geestelijke band, maar ook een kerkelijke vereniging.

Nadat op een vergadering der zgn. „Ledeboeriaanse gemeenten” hiertoe was besloten, bevestigde ds. Ledeboer de Zeeuwse oefenaar op 23 maart 1851 als predikant te Sint Philipsland. Na het vrij onverwacht sterven van ds. Ledeboer was ds. van Dijke de man, die in de zoëven genoemde gemeenten diens plaats zou innemen. Met Gods hulp zou onder zijn bezielende leiding het door ds. Ledeboer tot stand gebrachte, uitgroeien en bloeien. Vooral in Zeeland, waar ook zijn geliefde voorganger veel en gaarne vertoefde, wilde de Heere hem gebruiken om velen tot zegen te zijn.

Dat neemt echter niet weg, dat door het welbewust handelen van ds. Ledeboer, diens naam in de annalen der kerkgeschiedenis een onuitwisbare plaats gekregen heeft.

In het naburige dorp 's-Gravenpolder woonde de eenvoudige landbouwer Daniël Bakker, in wiens leven een ogenblik was aangebroken, waarin de Heere hem te sterk geworden was. Daarbij had hij van Godswege kennis gekregen aan de vrijheid, die in en door Christus is.

Met een groepje mensen, die, evenals hij, hun leven in de Staatskerk niet meer konden vinden, hield hij godsdienstoefening. Verstoken van de sacramenten, kwam het in zijn hart tot stichting van een gemeente te komen. Hoe zou dit echter tot stand moeten komen? Het werd hem een zaak des gebeds, waarin de Heere wonderlijk meekwam door hem te wijzen op de persoon van ds. Ledeboer. Schriftelijk verzocht hij deze tot hem over te komen. Nog geen week later mocht hij deze man, die hij nog nooit gezien of gehoord had, in zijn huis ontvangen. Dat was omstreeks 1850.

Het werd een verblijf van zes weken ten huize van Bakkers boerderij „De Palmboom”. De ontmoeting is voor beiden onvergetelijk geweest, daar er naar Bakkers eigen woorden, een niet te beschrijven ineensmelting was, die voor de eeuwigheid is weggelegd. De overeenstemming met elkaar was van dien aard, dat ds. Ledeboer er in de tijd, dat hij te 's-Gravenpolder vertoefde, een gemeente stichtte. Nadien werd aan Bakker toestemming verleend om in de Ledeboeriaanse gemeenten het Woord Gods te verkondigen.

Ds. Ledeboer was dermate met Bakker ingenomen, dat hij, na goedkeuring van een belegde vergadering, voorstelde hem als predikant te bevestigen. Maar ook hierin zou blijken dat de mens wikt, maar God beschikt.

Bakker zelf had in deze zaak vele bestrijdingen, waardoor hij aan vele twijfelingen onderhevig was. Hierdoor werd hetgeen hij verlangde, en ds. Ledeboer begeerde, uitgesteld.

Tussentijds heeft ds. Budding op verzoek van Bakker eens een keer in zijn gemeente het woord bediend. Dit heeft plaats gehad tijdens de tweede periode van Budding in de nu vrije gemeente te Goes. Sommigen menen, dat dit optreden bij Bakker afgunst verwekt heeft. Zelf zegt hij, dat de kennismaking met Budding meer bezwaardend dan verblijdend was, en hij hem van Godswege niet durfde volgen.

Inmiddels was het 1863 geworden, het jaar waarin ds. Ledeboer op 21 oktober is overleden. Hoewel deze steeds bereid bleef om Bakker als leraar te bevestigen, is het er door zijn dood nimmer van gekomen.

Helaas viel enkele jaren daarna een scheiding tussen de nog steeds als oefenaar optredende Bakker en de Ledeboeriaanse gemeenten. De oorzaak was een geschil met zijn tijdgenoot, ds. van Dijke, naar aanleiding van een predikatie door laatstgenoemde te 's-Gravenpolder gedaan.

Gods raad omvat alle dingen, ook aangaande hetgeen in Zijn kerk op aarde geschiedt. Nochtans vloeien de verwijderingen, die zich daarin voordoen, veelal voort uit menselijke factoren. Dáár moet dan ook de oorzaak gezocht worden van de meestal niet te herstellen schade, die daardoor de kerk berokkend wordt. Dat was onzes inziens ook hier het geval.

Toonde Bakker bereidheid om deze zaak tot opheldering te brengen, van Dijke was hiertoe niet genegen. Hij legde over zes van de hem toebetrouwde Zeeuwse en Flakkese gemeenten de herdersstaf neer, en verbrak de gemeenschap met Bakker. Deze stichtte met de door ds. van Dijke verlaten gemeenten het kerkverband der Nederduits Gereformeerde Gemeenten.

Hiermee was dus in de „Ledeboeriaanse gemeenten” een breuk ontstaan, waarin ook Zeeland nauw betrokken was. Onder de vijf Zeeuwse gemeenten, die ds. van Dijke behield, behoorde ook Krabbendijke.

Hiermee besluiten wij de korte weergave der historie, die een schakel is tussen het optreden van ds. Ledeboer en het ontstaan der gemeenten, die hij stichtte. Wij menen daarbij terecht te mogen opmerken, dat het vermelde dienaangaande voor het bestaan van onze gemeente(n) niet minder belangrijk is geweest dan de beweging der „Afscheiding”.

Hoe het in Yerseke begon

Onder de lezers zullen er wellicht zijn, die het voorgaande wat ingewikkeld vinden, en zich afvragen of het nodig was om bij deze aspecten stil te staan. Anderen stellen misschien de vraag, of het nu om de gemeente van Krabbendijke gaat, of die van Yerseke. Het gaat vanzelf om Yerseke, maar veel gebeurtenissen, ook in ons kerkelijk leven, hebben een voorgeschiedenis.

Dat Krabbendijke in dit verband meerdere malen genoemd wordt, heeft zijn reden. Deze gemeente werd nl. de „moedergemeente” van Yerseke. Dat noopt ons dan ook, om van daaruit de draad der geschiedenis op te nemen.

De situatie waarin de gemeente van Krabbendijke na het konflikt met ds. Budding verkeerde, hebben wij reeds getekend. Hoewel daar de mogelijkheid toe was, wensten zij geen leraars te laten voorgaan, die niet met hun kerkelijk standpunt verenigd waren. De kerkeraad wist zich in deze positie te handhaven, waarbij, naast de Heere, hun hoop gevestigd werd op ds. Ledeboer. Spoedig was diens optreden en de grote invloed die van hem uitging allerwege bekend.

Immers, onwankelbaar bleef hij staan tegenover de vrijheidsaanvraag, en hij was bovendien een vurig voorstander van Datheens psalmberijming. Verenigd met zijn leer, was hij de leraar, die Krabbendijke begeerde. Door correspondentie en persoonlijk contact werd hem in deze plaats een deur geopend. Het gevolg was, dat de „Oud-Gereformeerden” te Krabbendijke voortaan een niet onbeduidende plaats zouden innemen onder de „Ledeboeriaanse gemeenten” in Zeeland.

Omstreeks de jaren 1835-1840 is er ook te Yerseke sprake van personen, die zich van de Nederlands Hervormde Kerk hebben afgewend. Na de reeds vermelde verwickelingen rondom de vrijheidsaanvraag werd er echter pas op 18 oktober 1866 een „Christelijk Afscheiden Gemeente” geïnstitueerd. Tot die tijd

behoorden de hier wonende leden van dit kerkverband tot de gemeente van Kruiningen. Daar was namelijk ook een kleine afdeling, die zich in 1865 had aangesloten bij de gemeenten van ds. Bakker.

Toch was er te Yerseke een groepje overgebleven, dat met de christelijk-afgescheidenen niet mee kon gaan. Naar sommiger zeggen heeft ds. Ledeboer, die in 1841 als dominee was afgezet, met hen meerdere malen godsdienstoefening gehouden. Zeker is, dat hij in 1851 te Yerseke heeft gepreekt in het huis van een zekere Philippus Pekaar in de Lepelstraat (thans slijterij A. Goeman). Zijn prediking maakte grote indruk op deze eenvoudige mensen. Wetende, dat er te Krabbendijke een Ledeboeriaanse gemeente was, besloten enkelen om daar ter kerk te gaan. Zij deden er belijdenis en lieten er ook hun kinderen dopen. De afstand was echter groot. De reis werd te voet afgelegd, en in de regentijd waren de wegen slecht begaanbaar, zodat het voor kinderen en oudere mensen dikwijls moeilijk was.

Toch vermeerderde hun getal, en het bleef dan ook niet uit, dat men te Yerseke min of meer geregelde gezelschappen ging houden. Daar stichtte men elkaar met het lezen en onderzoeken van de geschriften der oudvaders. Men zou kunnen zeggen, dat hiermee het eerste stekje van onze gemeente werd geplant.

Intussen had ook het optreden van P. van Dijke te Sint Philipsland grote bekendheid gekregen. Reeds vanaf 1840 sprak hij als oefenaar in zijn woonplaats en elders een stichtelijk woord. Aanvankelijk tegenstander van de vrijheidsaanvraag is hij hiervoor tijdens zijn gevangenschap in 1844 helaas bezweken. Het kostte hem echter de vrede zijner ziel.

Enkele jaren daarna kruiste zijn pad dat van ds. Ledeboer. Er viel aanstonds een geestelijke vereniging, die hen voor altijd aan elkander bond. Hij nodigde ds. Ledeboer uit om in Sint Philipsland te komen preken. Maar deze weigerde dit te doen zolang de vrijheidsaanvraag door van Dijke niet werd herroepen. Dat was een pijnlijke zaak. Toch heeft hij na veel strijd aan ds. Ledeboers verzoek voldaan. Van het feit, dat hij daarna als predikant bevestigd is, hebben wij reeds melding gemaakt. Eveneens, dat hij vanaf dit tijdstip beschouwd werd als leraar der Zeeuwse ge-

meenten, en daardoor ook Krabbendijke onder zijn herderschap is gekomen.

Doordat het getal der gemeenten zich uitbreidde, werd het arbeidsveld van ds. Ledeboer steeds groter. Hierdoor was een geregeld bezoek aan hen niet meer mogelijk. Door middel van geschrift en correspondentie wist hij evenwel zijn kudde te bereiken, en wel op zo'n wijze, dat zijn invloed onverzwakt gehandhaafd bleef. Niettegenstaande dit, zal het hem zeker tot blijdschap geweest zijn in van Dijke een waardige medearbeider te hebben gekregen. Hij heeft dan ook vanaf de bevestiging van ds. van Dijke inzonderheid het Zeeuwse gewest met vrijmoedigheid aan diens zorg toebetrouwd. Maar laat ons terugkeren tot het groepje mensen in Yerseke.

De bijeenkomsten aldaar schijnen omstreeks de jaren 1872-1874 een vastere vorm te hebben gekregen. In deze periode komen wij de namen tegen van Marinus van de Gehuchte of van de Guchte en Jan Sandee. Betreffende de naam van de eerstgenoemde bestaat verschil van mening. Zijn eigenlijke naam schijnt van de Guchte geweest te zijn. Hij is ouderling in Krabbendijke geweest en daar door ds. P. van Dijke in dit ambt bevestigd. Behalve dat er van hem een goed getuigenis werd gegeven, vonden wij niets meer van zijn persoon en leven aangetekend. Wij houden ons in de verdere beschrijving aan : van de Guchte.

Zonder dat hij het zelf begeerde, is van de Guchte naar voren gekomen om in Yerseke leiding te geven, waarbij hij de werkzaamheden van een ouderling verrichtte. Jan Sandee belastte zich met het diakonale werk.

Deze twee hebben er veel toe bijgedragen, dat Yerseke een zelfstandige gemeente werd. De eerste samenkomsten zijn gehouden bij genoemde Sandee in huis. Hij woonde aan de Paardenmarkt in het dwarsstuk dat vanaf het Stokvisstraatje naar de afrit Breeweg loopt (thans verbouwde groentenzaak J. van den Berge).

In dit huis is niet lang vergaderd, want het aantal bezoekers nam toe, zodat de ruimte spoedig te klein werd. Het huis van de boerderij „Het Oesterhof” aan de Breeweg, (of een gedeelte er van) werd gehuurd (nu bewoond door Martinus van der Jagt). Dat hield in, dat er nu sprake was van „publieke samenkomsten”.

Gelukkig was er geen openlijke vervolging meer, zodat geen hinder werd ondervonden.

Het verblijf van het groeiende stekje is echter ook hier zeer kort geweest, en zij werden genoodzaakt om naar grotere ruimte om te zien. De vader van Marinus van de Guchte stelde een ruime woning beschikbaar in het Schuttershof. Het was een groot huis, wat zo nodig omgebouwd kon worden tot een dubbel woonhuis, hetwelk ook later gebeurd is.

Genoemde straat, en dus ook die woning is nu geheel gesloopt ivm. een nieuw bestemmingsplan voor woningbouw. Het was de woning naast aannemer C. Bruinzeel, dus de tweede woning rechts vanaf de dijk. De ouderen zal het wellicht duidelijk zijn. In deze woning heeft men ongeveer zes jaar godsdienstoefening gehouden. Behalve van de Guchte en Sandee worden van de in deze woning samenkomenden de volgende namen genoemd : Marinus Reinhoudt, Philippus Pekaar, (deze is daar ook wel eens voorgegaan) Jozias Pekaar, Jan Lindenberg, Servaas Lindenberg, Izak Lindenberg, Johannes Boone, Abraham Boone, Bert Verbeke, Johannes van de Vrede en Cornelis Meijaard. Er zijn nog meer personen of gezinnen geweest, maar hun namen zijn niet bekend. Het waren meest onbemiddelde mensen. In dit huis heeft ds. van Dijke twee keer gepreekt en één keer gedoopt.

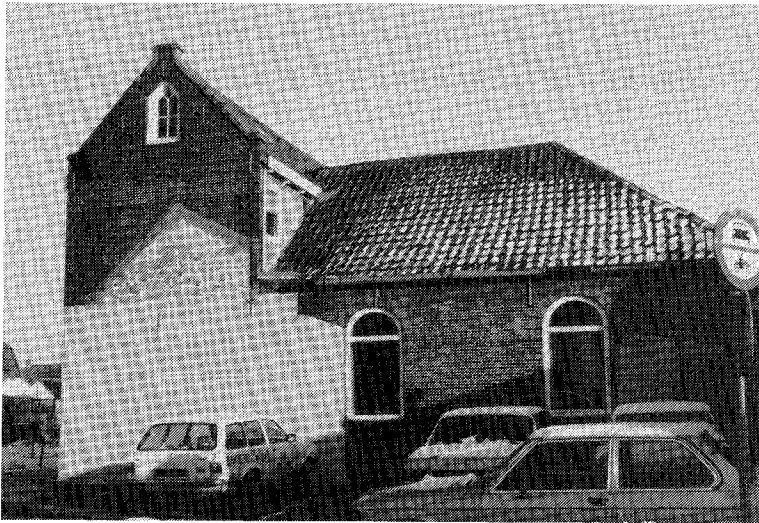
Door uitbreiding van de oestercultuur nam het inwonertal der burgerlijke gemeente toe. Maar daardoor ook het getal van hen, die op „'t Schuttershof” ter kerk gingen. Na verloop van tijd was dit onderkomen te klein geworden. Na hier tot omstreeks 1880 te hebben vergaderd, diende een andere plaats gezocht te worden. Toen zijn er onder elkaar stemmen opgegaan om als zelfstandige gemeente een eigen kerkje te bouwen. De gebeurtenissen volgden elkaar nu snel op.

Te Krabbendijke, waarvan men nog steeds een afdeling was, zagen zij ook hoe Yerseke groeide, en toonden begrip te hebben voor bovengenoemd streven. Volgens de notulen te Krabbendijke is de gemeente in 1880 zelfstandig geworden. Dat blijkt uit het feit, dat begin 1881 Yerseke in deze hoedanigheid rekening en verantwoording aan Krabbendijke gedaan heeft. Aldus vermelden gehouden aantekeningen, waarin helaas niets wordt meegedeeld

over een officiële instituering, die, naar wij mogen aannemen, zeker zal hebben plaats gehad.

Om de bouw van een kerkje te verwezenlijken, had men het oog laten vallen op een plaats in de Dominicusstraat. Onder inwachting van 's Heeren hulp werden er pogingen aangewend om een bouwkapitaal bijeen te brengen. Met kleine giften en een hypotheek kregen zij in korte tijd de beschikking over ongeveer f 1800,-. Hiermee werd een begin met de uitvoering van het plan gemaakt en op de voorgestelde plaats verrees een eenvoudig kerkgebouwtje.

Toen later ook deze plaats weer moest worden verlaten, is het verkocht aan aannemer L. Laban. Daarna is het eigendom geworden van het Leger des Heils. Opgetrokken met een woonverdieping is het tot op heden nog bij hen in gebruik.

Ons eerste later verbouwde kerkje - 1881

Voordat wij nu het verdere verloop te Yerseke schetsen, verdient het volgende onze aandacht. Niet alleen in deze plaats was er groei, maar dat deed zich voor in het gehele land. Zeeland alleen al telde kort voor het sterven van ds. van Dijke zestien gemeenten.

Nog tijdens zijn leven werden enkele personen toegelaten om als oefenaar dezelve te dienen.

Eén van hen was een zekere David Janse, afkomstig uit het Walcherse plaatsje Oostkapelle. In 1872 is hem, na voorstel door ds. van Dijke, op een classisvergadering toegestaan in de gemeenten als oefenaar voor te gaan. Na het overlijden van ds. van Dijke is hij op 55-jarige leeftijd predikant geworden van o.a. de Zeeuwse gemeenten. In het vervolg zullen wij hem ivm. het bestaan van onze gemeente nog nader ontmoeten. Vandaar dit korte uitstapje in de historie.

In plaats van banken werden er in het kerkje 120 stoelen gezet. Voor de aanschaf daarvan gaven Johannes en Abraham Boone ieder een gift van f 100,-. Voórdat het huis in het Schuttershof verlaten werd, sprak de zoëven genoemde oefenaar Janse daar nog over de woorden : „En zij verreiden van de ene plaats naar de andere”.

Naar alle waarschijnlijkheid is het kerkje nog in 1881 in gebruik genomen. Bij deze heuglijke gebeurtenis leidde ds. van Dijke de dienst. Zijn tekst nam hij uit Jesaja 66 vers 1 : „Alzo zegt de HEERE : De hemel is Mijn troon en de aarde is de voetbank Mijner voeten ; waar zou dat huis zijn dat gijlieden Mij zoudt bouwen ? En waar is de plaats Mijner rust ?”

Tegelijk had er bevestiging van ambtsdragers plaats, zodat Yerseke nu als zelfstandige gemeente zijn eerste kerkeraad mocht ontvangen. Tot ouderlingen werden bevestigd Jan Sandee en Willem van Velzen, en tot diakenen Johannes Boone en Marinus Reinhoudt.

Ds. van Dijke is op 3 maart 1883 overleden. Toch heeft hij nog drie keren in dit kerkje gepreekt ; een bewijs, dat hij zorg en aandacht aan Yerseke besteed heeft. Ds. David Janse zou zijn plaats innemen, en met als standplaats Middelburg ook de herdersstaf over Yerseke opnemen.

Er breekt nu een tijdperk aan met vele emoties op ons kerkelijk erf. Dat zal in zekere zin duren tot aan het ontstaan van het kerkverband der Gereformeerde Gemeenten in 1907.

Wij treden daar niet in, daar andere ter zake goed ingewijden hierover geschreven hebben.

Ondertussen was het wel zo, dat uit verscheidene kerkformaties meerdere oefenaars zich aandienden. Daaronder waren er, die ook te Yerseke geprekeerd hebben, waarvan er later nog predikant zijn geworden. Eén en ander bracht een opkomende versplintering onder de Ledeboeriaanse gemeenten teweeg.

Hoewel de meesten ds. Janse aanhingen, kwamen er toch plaatselijke verwijderingen ivm. het laten voorgaan van predikanten en oefenaars uit andere kerkverbanden. Dit geschiedde op uitnodiging van verschillende mensen en heeft een positieve kant gehad. Immers, degenen die een zelfde grondslag hadden in leer en leven, maar verder vreemd van elkaar waren, werden op deze wijze tot één gebracht.

Ook in Yerseke, echter niet zonder overleg met ds. Janse, werden kontakten gezocht en gelegd. Daar wij echter de geschiedenis niet vooruit mogen lopen, dienen wij eerst een ander niet onbelangrijk gebeuren te vermelden.

Door steeds grotere toeloop werd het nog zo kort geleden gebouwde kerkje al spoedig te klein. Uitbreiding was noodzakelijk, en men besloot opnieuw een kerk te bouwen. Joos Sandee, een zoon van ouderling Jan Sandee, kocht een stuk bouwgrond in de Kerkhoek. Het is de plaats van het huidige schoolplein, liggend voor de Ds. G. H. Kerstenschool, in de nu zo geheten Kerkhoekstraat.

De kerkeraad nam de grond van Joos Sandee over en het bouwen kon beginnen. Aannemer Aart Martijn te Yerseke heeft dit voor f 2700,- gedaan, terwijl een zekere Izak Hage als architect de kerk ontworpen had. Het bleek evenwel een ondeskundig iemand te zijn, want er verrees een ongerieflijk gebouw.

Het aanzien zal ook wel niet fraai geweest zijn, want wij lezen er van : „..... een gebouw, dat meer op een locomotiefloods geleek dan op een kerk”. Het dak was afgedekt met plat zinken platen, zodat te begrijpen is welke geluidsproblemen dit gaf tijdens de kerkdiensten bij regenweer. Bovendien waren de goten zo ondeugdelijk van constructie, dat ze de eerstvolgende winter bezweken onder de last van het winterse weer.

Het vermoeden bestaat, dat er, om een degelijke kerk te bouwen, niet voldoende geld aanwezig was. Joos Sandee, van wie wij nog meer zullen vernemen, schijnt, hoewel geen kerkeraadslid zijnde,

een grote zeggenschap in de bouw der kerk te hebben gehad. In 1885 is dit bedehuis gebouwd, en schijnbaar ook nog in gebruik genomen, want in januari 1886 werd de laatste termijn betaald. De kerk, die 450 zitplaatsen telde, heeft met grond en interieur ongeveer f 5000,- gekost. Ze was toentertijd voor de helft te groot, maar daar had men gemak van als er een spreker kwam. Ds. Janse heeft de kerk in gebruik genomen. Hij nam dezelfde tekst als weleer ds. van Dijke bij de ingebruikname van het kerkje in de Dominicusstraat nl. Jesaja 66 vers 1.

Vanwege het te goedkope bouwen, had men al vroeg met reparatiekosten te maken. Dit had bepaalde gevolgen, zoals wij nog nader hopen te vernemen.

Bij al de zorgen die de groeiende gemeente had, kwam ook de begeerte naar sprekers om te zien, hetzij een predikant of oefenaar. Hiermee komen wij terug op hetgeen wij zoëven dienaangaande zinspeelden. Voor zover wij hebben kunnen nagaan, is de eerste, buiten het kerkverband staande predikant, die te Yerseke het Woord bediende, ds. L. van der Velde uit Rotterdam geweest. Hoewel kerkelijk van Ledeboeriaanse afkomst, stond hij daar in een zelfstandige gemeente dwz. niet aangesloten bij enig verband. Hij heeft tamelijk langdurige en breedvoerige kontakten met de gemeente gehad, hetgeen blijkt uit het volgende. De oudste kerkeradsnotulen, die nog aanwezig zijn, dateren van 13 juni 1887. De op deze datum gehouden kerkeradsvergadering had plaats onder voorzitterschap van genoemde predikant. De reeds beschreven kerkeraad was nog ongewijzigd en als zodanig aanwezig.

In deze vergadering werd blijkens de notulen niets anders besloten dan het benoemen van een zgn. „kerkmeester”. Met algemene stemmen werd daarvoor de reeds genoemde Joos Sandee verkoren. Dat is het begin geweest van een naast de kerkeraad bestaand, maar ook omstreden kerkbestuur. Het aanstellen van een kerkmeester zal zeker ook te maken hebben gehad met de financiële zorgen, waarmee men al zo ras te kampen had.

De in de notulen omschreven taak voor deze functie luidt als volgt : „Het werk van de kerkmeester zal zijn om over het stoffelijke der kerk goede opzicht te houden, inkomsten te verzamelen, en de nodige reparaties te doen als er gelden

voorhanden zijn ; en het openen en sluiten der kerk op de gewone tijd, en zorgen, dat de uitvoering tot stichting der gemeente zij ; en alle jaar rekening en verantwoording voor de kerkeraad te doen van alle inkomsten en uitgaven”.

Vervolgens werd hij ook tot scriba benoemd om „leraars en voorgangers aan te schrijven voor een predikbeurt, doch niet anders dan met goedvinden der ouderlingen. Zo zal de scriba aan deze orde zich moeten onderwerpen”.

Vandaag de dag kunnen wij ons niet indenken, dat een persoon buiten de kerkeraad dergelijke bevoegdheden van de kerkeraad kreeg.

Het heeft er alle schijn van, dat hier een familierelatie naar voren kwam, die onprofijtelijk, zo al niet ongeoorloofd was. Onbegrijpelijk is, dat zulk een benoeming kon plaats vinden onder leiding, en wellicht met advies van een aanwezig zijnde predikant. Dat de financiële toestand der gemeente met deze gang van zaken in verband stond moge hieruit blijken, dat er op 17 juni 1887, vier dagen na de aanstelling van de kerkmeester dus, een hypotheek gesloten werd groot f 3750,-. De hypotheekgever was een zekere Johan Jacob Ellersman, wonende Lucas Bolwerk te Utrecht.

De zaken werden dus met voortvarendheid aangepakt, waarbij echter de indruk gewekt werd, dat de familie Sandee relaties van betekenis gehad heeft, waarmee zij zichzelf opvallend naar voren bracht.

Dat valt hieruit af te leiden, dat de hypotheek niet alleen op naam stond van o.a. Johannes Boone, Cornelis Hartoog en Willem van Velzen, maar ook van Joos Sandee, zijn zoon Jan Sandee, en zijn broer Johannes Sandee.

Uit hetgeen is na te gaan, blijkt, dat de kerkmeester zich veel zeggenschap heeft aangematigd. Zelfs stond de kerk, in plaats van op naam der gemeente, tot oktober 1890 op zijn naam.

Hoewel men voor zijn beleid geen waardering had, werd hij toch op 2 juli 1888, na hiertoe verkozen te zijn, in het ambt van diaken bevestigd. Hij kwam in de plaats van Marinus Reinhoudt, die naar Amerika was gegaan. Het andere jaar bedankte Johannes Boone, zodat hiermee een eind kwam aan de ambtsperiode van de twee eerste diakenen, die onze gemeente gediend hebben. In diens

plaats werd op 30 april 1899 Johannes Rottier in het diakenambt bevestigd.

Het is vrijwel zeker, dat zowel de bevestiging van Sandee als van Rottier heeft plaats gehad door ds. Janse. Johannes Rottier is ononderbroken diaken geweest tot aan zijn sterven op 20 augustus 1940. Ruim 51 jaar dus, hetwelk wel tot de unieke gevallen in het ambtelijke leven zal behoren.

Had zich dus in de samenstelling van de kerkeraad een wijziging voorgedaan, ook wat betreft de functie van de kerkmeester zou verandering komen. Op een ledenvergadering van 7 oktober 1890 werd hiertoe besloten. De kerkeraad en de gemeente droegen er op de één of andere wijze kennis van, dat het kerkgebouw op zijn naam stond, en vonden dit niet langer verantwoord.

Zelf begreep hij ook, dat deze situatie niet langer kon blijven bestaan, en voorzag moeilijkheden. Hij werd dan ook genoodzaakt de vergadering mee te delen er veel belang bij te hebben, indien er een betere regeling tot stand zou komen. Door een zeer aannemelijk argument naar voren te brengen, wist hij vertrouwen te wekken. Hij voerde namelijk aan, dat bij sterfgeval of afwijken in leer en leven van hem, of wie eventueel later zijn plaats zou innemen, de gemeente bijgevolg wettelijk geen aanspraak zou kunnen maken op de kerk. Gevraagd wordt op welke wijze er in de bestaande toestand verbetering gebracht kan worden. Dan doet hij twee voorstellen, waarvan wij de inhoud en de uitkomst woordelijk uit de notulen weergeven.

De spreker zegt, dat dit wel kan, „maar dat dan nodig was om een kerkbestuur te benoemen van vijf leden der gemeente, die de kerk en derzelver goederen tot een eventuele overdracht brengen, zover dat kon geschieden binnen de palen onzer Dordtsche Vaderen der Synode 1618-'19 en binnen de palen van Gods getuigenis. Of, ten tweede, een kerkekas gelijk vele der Dolerenden hebben, en ook drie gemeenten van ons kerkelijk standpunt hebben”.

„Nadat deze twee voorstellen breedvoerig met de vergadering besproken waren, is met algemene stemmen besloten om een bestuur te benoemen tot regeling der kerkelijke goederen, en een onderzoek in te stellen, hoever zij daartoe kunnen komen. Tot stemming overgegaan met gesloten briefjes is gebleken, dat Johannes Boone 20, Cr. Nieuwenhuize 17, Abr. van Dijke 14, Adriaan Mol 17, en

Joos Sandee 13 stemmen kregen. In omvraag gebracht, of zij hun benoeming lieten welgevallen, is met ja beantwoord. Cr. Nieuwenhuize, die de vergadering niet had bijgewoond, zou door Joos Sandee verder tot onderzoek gebracht worden, of hij zijn benoeming ook liet welgevallen". Tot zover de notulen dien-aangaande.

Het zich beroepen op de Dordtsche vaders diende wellicht meer om indruk te maken, dan dat het steekhoudend was. In de kerkordening van 1618-'19 is van een kerkbestuur immers geen sprake, en dus daarmee in strijd. Het vermoeden, dat Joos Sandee bepaalde ervaringen had in administratieve zaken e.d. is niet ongegrond. Dat kan de oorzaak geweest zijn, dat hij toch weer voorzitter werd van dit bestuur, waarin dus nu (hij en Joh. Boone) twee kerkeradsleden zitting hadden. Uit de bestuursleden werden Cr. Nieuwenhuize als secretaris, en Adriaan Mol tot penning-meester-boekhouder gekozen.

Een zeer uitvoerig reglement werd opgesteld, bestaande uit verschillende afdelingen. Het werd op een ledenvergadering van 2 maart 1891 voorgelezen. Om zijn uitgebreidheid werd na het lezen van een afdeling „ter verpozing een versje gezongen". Na deze vergadering werd het reglement nog een week lang ter inzage in de consistorie gelegd.

Eén van de eerste besluiten van het kerkbestuur was het invoeren van het innen van plaatsengeld. Een bedrag werd niet vastgesteld. Ieder kon geven naar believen en vermogen. Het zou 1 februari 1892 ingaan en twee keer per jaar bij een rondgang in de gemeente door leden van het bestuur worden opgehaald.

Van een koster lezen wij in die dagen niet. Wel van een aannemer voor kerkonderhoud en het „stokslagersambt". Hiervan vonden wij het volgende opgetekend: „dat de inschrijving deze week plaats zal hebben van de regenbak, onderhoud der kerk en stokslagersambt, alsook de grond aan de kerk; de inschrijvings-briefjes op zaterdag 26 januari '95 bij A. Mol indienen. Nog is bedongen, dat de aannemer voor kerkonderhoud het benodigde water uit de regenbak kan nemen om voor schoonmaken der kerk te gebruiken".

In die dagen was er nog geen waterleiding, en werden regenbakken van dergelijke gebouwen soms verhuurd. Voor enkele centen kon

men in tijden van droogte bij de huurder één of meer emmers water kopen. Zo iets kunnen wij ons nu niet meer voorstellen, maar toen was het niet anders.

Wat betreft de genoemde stokslager, deze man had een lange stok, waarmee hij slapende mensen wakker porde, als hij er niet met zijn handen bij kon.

Toen de kerk nog op naam stond van Joos Sandee, was er een vermoeden, dat deze „verzekerd" was. Dat is dan ook de reden geweest, dat er pogingen werden aangewend om een andere hypotheekgever te vinden.

In april 1892 vond men een zekere mej. Maria Janna Overbeeke te Goes bereid een hypotheek te verstrekken, groot *f* 4.000,-. Er behoefde niet verzekerd te worden, maar er werd wel een, voor die tijd hoge, rente van 5% gerekend. Bovendien moest er elk jaar *f* 1000,- worden afgelost, en niet minder dan tien personen moesten borg staan. Het waren: Johannes Boone, Johannes Rottier, Willem van Velzen, Abr. van Dijke, Andries Mol, Johannes Sandee, Cornelis Reinhoudt, Cornelis Laurus Bom, Jan Sandee en Adriaan Mol. De hypotheek werd op naam gezet van een zekere Gerrit den Braber en, toch ook nu weer, Joos Sandee.

Betreffende deze zaak werden kort op elkaar (21 april en 2 mei 1892) twee ledenvergaderingen gehouden. Het blijkt, dat er in de gemeente bezwaren zijn tegen de hoge rente, waarom één der leden voorstelt alles ongedaan te maken en te proberen gezamenlijk het geld in de vorm van renteloze voorschotten bijeen te brengen. Het voorstel stuit op bezwaren, en de voorzitter van het kerkbestuur zegt, „dat wij hiervoor nu niet bij elkander zijn, maar om te besluiten over het hypotheek". Achteraf bleek, dat reeds alles „in kannen en kruiken was", en dus deze transactie door moest gaan.

Het kerkbestuur had een zekere advocaat Pompe bereid gevonden om één en ander (kosteloos?) te regelen. Dat hield in, dat de kerk en alle haar behorende goederen nu met het verkrijgen van rechtspersoonlijkheid zouden worden overgedragen. Zulks is geschied, en op 2 augustus 1892 werd de hypotheek van dhr. Ellersman geheel afgelost.

Wat overigens het elk jaar aflossen van *f* 1000,- aan mej. Overbeeke betreft, daar is weinig van terecht gekomen. Pas op 13